

УДК 314.748: 339.9: 330.341

Л.А. ЖУРАКОВСЬКА,

старш. консультант Національного
інституту стратегічних досліджень
E-mail: linak@ukr.net

ТЕНДЕНЦІЇ ОСВІТНЬОЇ МІГРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано динаміку освітньої міграції в світі у розрізі країн навчання, її зміни під впливом глобалізації, охарактеризовано вплив зовнішніх надходжень фінансових коштів від освітніх мігрантів на економічний розвиток країн навчання, інноваційну складову, розглянуто політику деяких зарубіжних держав щодо залучення іноземних студентів на національний ринок праці та з метою поповнення власного демографічного ресурсу.

Ключові слова: глобалізація, освітня міграція, іноземні студенти, демографічний ресурс.

Постановка проблеми. Глобалізація є однією з основних характеристик сучасного розвитку світу. На сьогодні вона охоплює майже всі сфери життєдіяльності людини, її вплив стає дедалі відчутнішим й у сфері освіти. На думку П. Скотта (P. Scott), глобалізація – це можливо найбільш фундаментальний виклик, з яким зіткнулася вища школа за всю більш ніж тисячолітню історію свого існування [1, с. 3]. Г. Макбурні (G. Makburni) відзначає: «Хоча глобалізація й висуває проблеми, вона, водночас, пропонує потужні можливості для співтовариства вищої освіти, відіграючи ключову роль у формуванні майбутнього» [2].

Інтернаціоналізація виробничих процесів, розповсюдження інформаційних та комп'ютерних технологій призводить до уніфікації вимог до кваліфікації працівників, стандартів управління працею, до зростання ролі сучасних професій, для носіїв яких громадянська приналежність втрачає своє колишнє значення, а географічні кордони перестають бути реальним обмеженням при працевлаштуванні [3, с. 26–30]. Світове співтовариство прагне створити систему освіти, яка відповідає б викликам часу, потребам особистості і суспільства в цілому [4, с. 87]. Обмін інформацією, висококваліфікованими фахівцями, перспективними науковими дослідженнями стають обов'язковою умовою економічного успіху. Значення **міжнародної освітньої міграції**¹ як важливої, інтелектуальної за змістом форми міграційних переміщень населення закономірно зростає. Для більшості

¹ Міжнародна освітня міграція є переміщенням людей між країнами з метою здобуття освіти різного рівня незалежно від терміну перебування за межами країни походження.

економічно розвинених країн вона стає одним із засобів формування людського капіталу, необхідного для розвитку національних економік, водночас — є потужним геополітичним ресурсом, що використовується для розповсюдження і просування культури, ціннісних установок і технологій країн навчання іноземців.

Аналіз останніх досліджень. Міжнародна освітня міграція є об'єктом пильної уваги науковців з того часу, коли це явище набуло масового характеру. Є значна кількість робіт західних дослідників, серед яких Ф. Альтбах (P. Altbach), Д. Массей (D. Massey), Р. Епплярда (R. Appleyard), А. Фіндлі (A. Findlay), Б. Ліндсея Лоувелла (B. Lindsay Lowell), К. Оздена (C. Ozden), О. Старка (O. Stark), К. Тремблей (K. Tremblay) та інших. Значний внесок у розвиток даного напрямку наукових досліджень належить російським науковцям, зокрема А. Арефьеву, Г. Глушенко, Ж. Зайончковській, Л. Леденьовій, І. Маласі, О. Письменній, О. Тюрюкановій, І. Цапенко та ін. В Україні дослідженню проблем освітньої міграції та окремих її аспектів присвячено праці Т. Драгунової, О. Жилінської, М. Згуровського, В. Куценко, О. Малиновської, Л. Семів, О. Хомри, О. Яндульського та інших. Проте актуальність продовження досліджень цього явища обумовлена його швидкою змінюваністю та розвитком. Крім того, окремі аспекти міжнародної освітньої міграції та їх впливу на міграційні процеси в Україні залишаються поза увагою. Метою статті є дослідження тенденцій та особливостей процесів освітньої міграції в світі, її впливу на економічний, демографічний розвиток країн навчання.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що освітні міграції є менш масштабними порівняно з іншими міграційними потоками, вони відіграють важливу роль у соціально-економічному розвитку і країн, що приймають на навчання іноземних громадян, так і тих, які їх відправляють.

Освітніх мігрантів, тобто іноземних студентів, можна вважати найбажанішою категорією мігрантів, оскільки вони представлені, як правило, найбільш обдарованими та мотивованими молодими людьми, готовими сприймати нові знання і технології. До того ж, ця категорія іноземців отримує освіту та кваліфікацію в країні перебування, що спрощує їх подальше пристосування до місцевого ринку праці, гарантує адаптацію до мовного та культурного середовища.

Гармонізація освітніх стандартів, доступність закордонних навчальних програм і курсів, здешевлення витрат на транспорт і комунікації, зростання попиту населення на освітні послуги та збільшення його потреб у набутті знань і кваліфікації за кордоном сприяють розширенню кола студентів, зацікавлених у навчанні або продовженні освіти в зарубіжних державах.

Статистика свідчить, що освітня міграція зростає швидкими темпами. Кількість іноземних студентів третинного рівня (здобувачі вищої освіти) в 2011 р. збільшилась порівняно з 1980 р. в чотири рази та досягла 4,3 млн осіб (рис. 1) [5]. Причому впродовж 1980–1990 рр. цей показник зріс на 18%, в 1990–2000 рр. — уже на 60%, а в 2000–2010 рр. — на 99%. Варто зазначити, що впродовж першого десятиліття нового століття загальна кількість студентів ВНЗ, за даними ЮНЕСКО, зростала набагато повільніше: у 2010 р. в світі налічувалося 177 млн студентів, або на 77% більше, ніж у 2000 р. За прогнозами, кількість іноземних (мобільних) студентів у світі до 2015 р. збільшиться до 5 млн осіб, а в 2020 р. сягатиме 8 млн [6].

Кількість іноземних студентів у Європі в 2000–2011 рр. зросла більш ніж у двічі та сягнула понад 2 млн осіб, у Північній Америці — на 344 тис. та становила 913 тис. осіб, в Азії — на 286 тис. і досягла 501 тис. осіб, в Океанії майже потроїлась (з 119 тис. осіб зросла до 343 тис.), в Латинській Америці та країнах Карибського басейну — зросла в 2,5 рази (з 31 тис. до 79 тис. осіб).

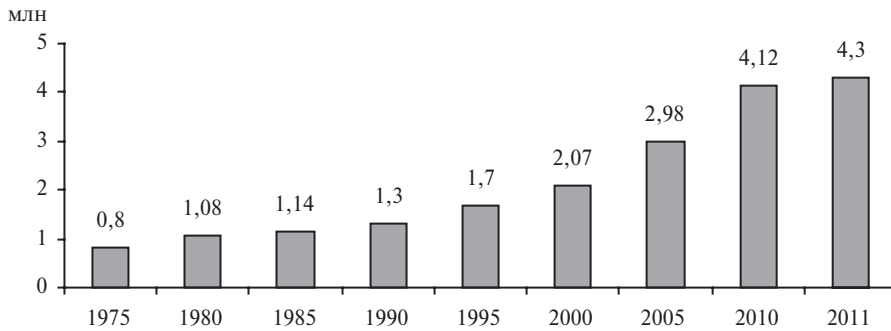

Рис. 1. Кількість іноземних студентів у світі в 1975–2011 рр., млн осіб

Джерело: Education at a Glance 2013: OECD Indicators, 2013.

Таблиця 1. Кількість іноземних студентів у вищих навчальних закладах за країнами навчання у 2000 і 2011 рр.

Країни навчання	2000 р.		2011 р.		2011 р. до 2000 р.	
	осіб	% у загальному розподілі	осіб	% у загальному розподілі	+/- приріст	Збільшилось у (разів)
США	475169	22,9	709565	16,5	234396	1,5
Великобританія	222936	10,8	559948	13,0	337012	2,5
Німеччина	187033	9,0	272696	6,3	85663	1,5
Франція	137085	6,6	268212	6,2	131127	2,0
Австралія	105764	5,1	262597	6,1	156833	2,5
Канада	94401	4,6	203823	4,7	109422	2,2
Російська Федерація	41210	2,0	171499	4,0	130289	4,2
Японія	66607	3,2	151461	3,5	84854	2,3
Іспанія	25502	1,2	107405	2,5	81903	4,2
Південна Африка	45377	2,2	82553	1,9	37176	1,8
Італія	24929	1,2	73461	1,7	48532	2,9
Нова Зеландія	8210	0,4	72796	1,7	64586	8,9
Австрія	30382	1,5	70558	1,6	40176	2,3
Корея	3373	0,2	62675	1,5	59302	18,6
Швейцарія	26003	1,3	58943	1,4	32940	2,3
Бельгія	38799	1,9	51572	1,2	12773	1,3
Швеція	25548	1,2	50078	1,2	24530	2,0
Інші країни	513635	24,8	1068565	24,9	554930	2,1
Всього	2071963	100	4298407	100	2226444	2,1

Джерело: складено та розраховано автором за Education at a Glance 2013: OECD Indicators, 2013.

Переважну більшість іноземних студентів приймають вісім держав світу, лідерами серед яких є США (частка в загальному розподілі мобільних студентів становить 16,5%), Великобританія (13%), Німеччина (6,3%), Франція (6,2%), Австралія (6,1%), Канада (4,7%), Російська Федерація (4%), Японія (3,5%) (табл. 1).

У період 2000–2011 рр. скоротилася частка США у загальному розподілі іноземних студентів з 22,9 до 16,5%. та Німеччини з 9 до 6,3%. Разом з тим збільшилась частка іноземних студентів, що навчаються у Великобританії, – з 10,8 до 13%, в Австралії – з 5,1 до 6,1%, Росії – з 2 до 4%, та Іспанії – з 1,2 до 2,5%.

В абсолютних цифрах першість з приросту кількості іноземних студентів за 2000–2011 рр. належить Великобританії – майже на 337 тис. осіб, тоді як у США їх кількість зросла на 234 тис., в Австралії – на 156 тис., у Франції – на 131 тис., Російській Федерації – на 130 тис., у Канаді – на 109 тис. осіб.

Географія країн походження іноземних студентів така: 50% з них походять з Азії, 25,2% – з Європи, 12,4% – з Африки. Найбільше іноземних студентів є громадянами Китаю (723 тис. осіб), Індії (223 тис.), Кореї (139 тис.), Німеччини (132 тис.), Франції (80 тис.), Туреччини (83 тис.), РФ (71 тис.) та Італії (63 тис. осіб).

Географія потоків освітніх мігрантів значною мірою залежить від культурно-лінгвістичних чинників, а також рівня співпраці між країнами, їх політики щодо експорту освітніх послуг. Інтенсивна міграція студентів усередині європейського регіону пояснюється географічною близькістю, відкритістю кордонів, наявністю угод між університетами, уніфікацією освітніх стандартів і програм, поширеністю практики закордонних стажувань, наданням стипендій і матеріальних пільг студентам, які прибувають за обміном, а також наявністю в ЄС всесвітньо визнаних освітніх центрів. Основна частина студентів їде в англомовні країни, що пов'язано із поширеністю англійської мови в різних сферах життєдіяльності глобалізованого світу, а також німецько- та франкомовні країни.

Таким чином, в основі зростання освітньої міграції ключову роль відіграють глобалізаційні процеси.

Водночас стрімке збільшення кількості освітніх мігрантів забезпечило умови для розвитку світового ринку освітніх послуг. З кінця 40-х років ХХ століття провідні країни світу почали розглядати освіту як частину своєї зовнішньої політики, спрямовану на досягнення геоекономічних та геополітичних цілей. Сформувалася ціла галузь світового господарства – міжнародний ринок освітніх послуг – із щорічним обсягом продажів у кілька десятків мільярдів доларів США і обсягом споживачів у кілька мільйонів осіб.

Сьогодні торгівля освітніми послугами набуває більш важливу роль у розвитку національних економік і світу в цілому. Фінансові показники світового ринку освітніх послуг вже перевищують 100 млрд дол. США, із них понад 60 млрд дол. припадає на міжнародні послуги вищої освіти. Надання освітніх послуг, поряд з іншими видами послуг, належать до нематеріальної сфери виробництва та істотно впливають на розвиток як всієї економіки, так і окремих галузей. Наприклад, у США в 2001 р. доходи за цією статтею експорту досягали 11,5 млрд дол. [7, с. 31–32]. У 2011/12 навчальному році, за даними Міністерства торгівлі США, від іноземних студентів надійшло 22,7 млрд доларів. Сюди враховано вартість навчання, проживання та харчування, книги та матеріали, транспортні витрати, медичне страхування, витрати членів сім'ї та інші витрати [8].

За даними Департаменту закордонних справ та торгівлі Канади (DFAIT), у 2010 р. іноземні студенти в Канаді витратили понад 7,7 млрд дол. США на навчання,

проживання та поточні витрати (у 2008 р. – 6,5 млрд дол.). Беручи до уваги додаткові надходження від туристичних послуг, наданих іноземним студентам, загальні витрати іноземних студентів в 2010 р. становили 8 млрд дол. США, що сприяло створенню понад 86,6 тис. нових робочих місць, у тому числі за рахунок іноземних студентів повного курсу навчання було створено 70,2 тис. робочих місць на ринку праці, що становило близько 5,7% від загальної кількості робочих місць у секторі освітніх послуг Канади. Сума непрямих податкових надходжень від іноземних студентів в 2010 р. оцінювалася в 445 млн дол. США [9].

Освітня міграція, крім суто економічних вигод, є джерелом поповнення економіки висококваліфікованими кадрами і в багатьох країнах розглядається як перший крок до трудової імміграції (переважно за рахунок представників дефіцитних категорій спеціалістів).

«Імміграція через освіту» традиційно поширена у США, а нині набула більшого значення й в інших країнах. Так, приблизно чверть висококваліфікованих мігрантів, які отримують робочу візу до США, спочатку навчалися в цій країні. Близько 55% висококваліфікованих іммігрантів із Латинської Америки та Карибського басейну, понад 40% із Індії та Китаю залишилися тут після завершення навчання [10]. Показники по особах, які мають наукові ступені, ще вищі: 71% іноземців, які отримали в США докторський ступінь в галузі науки і техніки в 2001 році, залишалися в країні.

В середньому від 15 до 30% іноземних студентів, як правило, залишаються в країні перебування після закінчення навчання [12, с. 35]. Наприклад, у 2008–2009 рр. у Великобританії залишилися після завершення навчання 25% іноземних студентів, у Франції – 32%, Австралії – 30%, Німеччині – 26%, Нідерландах – 27%, Чеській Республіці – 31%, Канаді – 33%.

Зважаючи на демографічні проблеми і гостру нестачу кваліфікованої робочої сили, що відчуватиметься, за прогнозом, уже протягом наступного десятиліття, імміграційна політика багатьох розвинутих країн все більше фокусується на залученні іноземних студентів, яким надають певні преференції. Зокрема, студенти, зазвичай, мають право працювати під час навчання 20–24 годин на тиждень. З кожним роком збільшується кількість країн, що дозволяють іноземцям-випускникам вищих навчальних закладів залишитися в країні на строк 1–1,5 року для пошуку роботи. При цьому, якщо вони знаходять роботу за набутою під час навчання спеціальністю, вони звільняються від необхідності доводити обґрунтованість їх найму, як це вимагається від інших іноземців. У разі, якщо роботу знайдено, випускники замість студентської візи отримують робочу. Такий порядок запроваджено у США, Канаді, Швейцарії, Франції, Японії, Австралії, Новій Зеландії, Ірландії, Німеччині, Чехії. Нещодавні законодавчі зміни в Російській Федерації зняли обмеження для зайнятості іноземних студентів під час навчання. Розглядається можливість спрощення їхнього доступу на ринок праці після його завершення, введення прискореного (спрощеного) порядку отримання громадянства Російської Федерації випускниками російських освітніх установ.

Залучення на ринок праці молоді з високим рівнем освіти сприяє накопиченню людського капіталу, що є одним з ключових факторів сучасного розвитку економіки. Було підраховано, що збільшення тривалості навчання населення на 1 рік у довгостроковій перспективі сприяє зростанню ВВП на 3–6% [12, с. 62].

Крім того, активне нарощування інтелектуального потенціалу впливає на розвиток науково-технологічних інновацій. Наприклад, у США помічено позитивний

вплив працевлаштування іноземців-випускників американських ВНЗ на інноваційну активність. Згідно з дослідженням Г. Челларах, К. Маскус і А. Мату (G. Chellaraaj, K. Maskus, A. Mattoo) [13], збільшення на 10 відсоткових пунктів частки іноземців серед випускників ВНЗ спричиняє зростання кількості патентних заявок, поданих американськими заявниками, на 4,8 відсоткового пункту, збільшення кількості патентів, отриманих університетами, – на 6 відсоткових пунктів, а патентів, виданих неуніверситетському сектору (в основному комерційними фірмами), на 6,8 відсоткового пункту.

Загострення конкуренції на світових ринках товарів і послуг дедалі більше потребує впровадження у сфери виробництва та послуг інноваційних технологій. Знання та інтелектуальна власність набувають статусу цінності, що визначає рівень розвитку сучасних суспільств, інтелектуальний капітал стає основою національного багатства.

Тому інтелектуальна міграція, в тому числі освітня, обіцяє великі дивіденди країнам-реципієнтам за умови її ефективного регулювання і максимального використання потенціалу. Водночас вона несе серйозні виклики економічній безпеці країн-донорів. Для країн, що направляють своїх громадян навчатися за кордоном, особливо для країн, що розвиваються, освітня міграція, враховуючи високу частку тих, хто залишається в країнах навчання, створює загрозу «відпливу мізків», тобто втрати необхідних для розвитку висококваліфікованих кадрів.

Особливо це небезпечно для невеликих за розміром держав. У доповіді ЮНКТАД (Конференції ООН з торгівлі і розвитку) «Найменш розвинуті країни за 2012 рік» наголошується, що «відплив мізків» в цілому закріплює міжнародну нерівність у забезпеченості кваліфікованими кадрами та підриває перспективи довгострокового економічного зростання найменш розвинутих країн (НРК). Майже кожен п'ятий випускник ВНЗ НРК виїжджає для працевлаштування на роботу до інших країн. Найбільш високі показники еміграції жителів НРК з вищою освітою спостерігаються на Гаїті, в тихоокеанських і африканських НРК, де більше висококваліфікованих фахівців проживає за кордоном, ніж у власній країні. Так, на Гаїті їх частка досягає 83%, Самоа – 73%, в Гамбії – 68%, Тувалі – 65%.

Проблема «відпливу мізків» існує і в розвинутих країнах, проте не несе такої загрози, тому що вакансії заповнюються висококваліфікованими іммігрантами з країн, що розвиваються. Так, у Великобританії спостерігається найбільший «відплив мізків» серед країн членів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). За даними дослідження ОЕСР, за кордоном проживає близько 3 млн осіб, які народилися у Великобританії. Понад 1,1 млн з них – фахівці високої кваліфікації, вчителі, лікарі та інженери. За кордон виїжджає більше 10% випускників вищих навчальних закладів країни [14].

Останніми роками все частіше спостерігається так звана «циркуляція мізків», тобто циклічні неодноразові переміщення за кордон для навчання і подальшої роботи та повернення на батьківщину. Прихильники моделі «циркуляції мізків» вважають, що така форма міграції посилиться в майбутньому, особливо якщо економічні відмінності між країнами будуть зменшуватися, і відповідатиме інтересам і країн призначення, і походження фахівців.

Адже у разі повернення на батьківщину громадян, які навчалися за кордоном, трудовий потенціал країни поповнюється за рахунок фахівців, які не могли бути підготовлені на батьківщині. Відбувається трансферт не тільки індивідуальної освіти,

а й технологій та «ноу-хау» провідних галузей економіки. За даними Міністерства науки і технологій Китаю, велику частину венчурних підприємств, пов'язаних з Інтернет-послугами, заснували в країні китайські студенти, що навчалися за кордоном і повернулися на батьківщину. В Індії створено спеціальну мережу для зв'язку з емігрантами, завдяки якій здійснюється не тільки репатріація фахівців, а й приплив технологій, грошових переказів та інвестицій від індусів, які проживають в інших країнах, що заохочується урядовими законодавчими та податковими заходами.

Висновки. Процеси глобалізації світової економіки стають дедалі інтенсивнішими. З одного боку, глобалізація розширює можливості окремих країн щодо використання інтелектуальних ресурсів, з другого — глобальні процеси значно загострюють конкурентну боротьбу, що становить реальну загрозу для країн з низькими і середніми доходами. Освітня міграція є помітним чинником глобального перерозподілу інтелектуальних і трудових ресурсів на користь розвинутих країн, забезпечує вагомі інвестиції в національну економіку країн-реципієнтів, в тому числі в систему освіти, сприяє підвищенню споживання товарів та послуг. Водночас у країнах-донорах вона сприяє постарінню населення та погіршенню якісних характеристик трудових ресурсного потенціалу, спричиняє «відплив мізків», тобто загрожує економічній безпеці держави.

На сьогодні практично всі розвинуті країни стикаються з проблемами нестачі висококваліфікованих працівників або нестачі їх критичної маси в тих чи інших секторах економіки, а деякі з них переживають складну демографічну ситуацію, що ставить під загрозу закриття освітніх закладів внаслідок прогнозованого зменшення кількості абітурієнтів — майбутніх спеціалістів. Унаслідок цього на глобальних ринках висококваліфікованої праці та освіти розгорнулася справжня конкурентна боротьба за студентів та певні категорії спеціалістів, яка посилюватиметься й надалі. В умовах глобалізації кращі перспективи розвитку має та країна, яка володіє якіснішим людським капіталом. Створити умови для збереження та розширеного відтворення висококваліфікованої робочої сили, до якої належать й освітні мігранти, — одне з ключових завдань не лише освітньої, а й міграційної політики. Для максимізації позитивного ефекту освітньої міграції потрібно формувати дієвий механізм регулювання, спроможний швидко адаптуватися до потреб розвитку на національному рівні та до змін глобального економічного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скотт П. Глобализация и университет // ВВШ «Alma Mater». — 2000. — № 4. — С. 3–8.
2. Макбурни Г. Глобализация: новая парадигма политики высшего образования. Рычаги глобализации как политическая парадигма высшего образования [Электронный ресурс] / Г. Макбурни // Высшее образование в Европе. — 2001. — Т. XXVI. — № 1. — Режим доступа: www.technical.bmstu.ru/istoch/reforma/glob.doc
3. Ильин И.В. Международная миграция населения в контексте глобализации мировой экономики. Материалы международной конференции «Миграция и развитие» (Пятое Валентеевские чтения), 13–15 сентября 2007 г. / И.В. Ильин // Под ред. профессора В.А. Ионцева. В 2-х томах. Том II. — М.: Издательство МГУ, СП Мысль, 2007. — 576 с.
4. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України ; за ред. В.Г. Кременя. — К., 2009. — 185 с.
5. Education at a Glance 2013: OECD Indicators, 2013.
6. Altbach P.G. (2006). Globalization and the university: Realities in an unequal world, in Forest, J.J.F. & Altbach P.G. (eds.), International handbook of higher education, Vol. 1, Dordrecht, The Netherlands, Springer, 121–140.

7. *Internalization and Trade in Higher Education: Opportunities and Challenges*. P.: OECD, 2004.
8. *Open Doors 2012. Special Reports: Economic Impact of International Students*. Retrieved from <http://www.iie.org/Research-and-Publications/Open-Doors/Data/Special-Reports/Economic-Impact-of-International-Students>
9. *Economic Impact of International Education in Canada. An Update. Final Report*. Roslyn Kunin & Associates, Inc. (RKA, Inc.). Department of Foreign Affairs and International Trade. May, 2012.
10. «Международная миграция и развитие: доклад Генерального секретаря». 18 мая 2006 г. // Док. ООН А/60/871.
11. *International Migration Outlook 2013*, P.: OECD, 2013.
12. *Cross-border Tertiary Education: A Way towards Capacity Development*. P.: OECD; World Bank, 2007.
13. *Chellaraj G., Maskus K., Mattoo A. Skilled Immigrants, Higher Education, and U.S. Innovation // International Migration, Remittances, and the Brain Drain*. Wash.: World Bank, 2006. — P. 245–259.
14. «Утечка мозгов» как глобальное явление. Причины и последствия. Информационно-аналитическое агентство Центр гуманитарных технологий. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2008/1653>

REFERENCES

1. *Skott, P.* (2000). Globalizacija i universitet [Globalization and University]. *VVSh Alma Mater*, 4 [in Russian].
2. *Makburni, G.* (2001). Globalizacija: novaja paradigma politiki vysshego obrazovanija. Rychagi globalizacii kak politicheskaja paradigma vysshego obrazovanija [Globalization: a new paradigm for higher education policy. Gglobalization leves as a political paradigm of higher education]. *Vysshee obrazovanie v Evrope – Higher Education in Europe*, Vol. XXVI, 1. Retrieved from www.technical.bmstu.ru/istoch/reforma/glob.doc [in Russian].
3. *Il'in, I.V.* (2007). Mezhdunarodnaja migracija naselenija v kontekste globalizacii mirovoi ekonomiki. [International migration in the context of globalization of the world economy]. *Migration and development. Materialy mezhdunarodnoj konferencii (Pjatyje Valenteevskie chteniia)*, (13–15 sentjabria 2007 goda). Proceedings of the International Conference. V.A. Ionceva (Ed.). (Vols. 1-2; Vol. 2). Moscow: MGU, SP Mysl' [in Russian].
4. *Kremen, V.H.* (Ed.). (2009). *Bila knyha natsional'noi osvity Ukrainy* [White book of national education of Ukraine]. National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
5. OECD (2013), *Education at a Glance 2013: OECD Indicators*. Paris: OECD [in English].
6. *Altbach, P.G.* (2006). Globalization and the university: Realities in an unequal world, in Forest, J.J.F. & Altbach P.G. (eds.), *International handbook of higher education*, Vol. 1, Dordrecht, The Netherlands, Springer, 121-140 [in English].
7. *Internalization and Trade in Higher Education: Opportunities and Challenges*. Paris: OECD, 2004 [in English].
8. *Open Doors 2012. Special Reports: Economic Impact of International Students*. Retrieved from <http://www.iie.org/Research-and-Publications/Open-Doors/Data/Special-Reports/Economic-Impact-of-International-Students> [in English].
9. *Economic Impact of International Education in Canada. An Update. Final Report*. Roslyn Kunin & Associates, Inc. (RKA, Inc.). Department of Foreign Affairs and International Trade. May, 2012 [in English].
10. United Nations, (2006). *Mezhdunarodnaia migracija i razvitie. Doklad General'nogo sekretaria*. [International migration and development: report of the Secretary-General]. 18 May. A/60/871 [in Russian].
11. OECD (2013), *International Migration Outlook 2013*, Paris: OECD [in English].
12. OECD; World Bank. 2007. *Cross-border Tertiary Education: A Way towards Capacity Development*. Paris: OECD; World Bank [in English].

13. Chellaraj, G. Maskus, K. and Mattoo, A. (2006). Skilled Immigrants, Higher Education, and U.S. Innovation. *International Migration, Remittances, and the Brain Drain*. Wash.: World Bank, 245-259 [in English].
14. «Utechka mozgov» kak global'noe javlenie. Prichiny i posledstviia. [The «brain drain» as a global phenomenon. Causes and Consequences] Informacionno-analiticheskoe agentstvo Centr gumanitarnyh tehnologij – Information-analytical agency Centre for Humanitarian Technologies. <http://gtmarket.ru> Retrieved from <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2008/1653> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції журналу 03.02.2014

Л.А. Жураковская,

старш. консультант Национального института стратегических исследований
01300, Украина, г. Киев, ул. Пирогова, 7а
E-mail: linak@ukr.net

ТЕНДЕНЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ МИГРАЦИИ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Интернационализация производственных процессов, распространение информационных и компьютерных технологий приводит к унификации требований к квалификации работников, стандартов управления трудом, возрастанию роли современных профессий, для которых национальная принадлежность теряет свое былое значение, а географические границы перестают быть реальным ограничением при трудоустройстве.

В этом контексте возрастает значение международной образовательной миграции как важной, интеллектуальной по содержанию формы миграционных перемещений населения. В большинстве экономически развитых стран мира образовательная миграция выступает одним из средств формирования человеческого капитала, необходимого для развития национальных экономик, мощным геополитическим ресурсом, который используется для распространения и продвижения культуры, ценностных установок и технологий стран обучения иностранцев.

Стремительное увеличение количества образовательных мигрантов обеспечило развитие мирового рынка образовательных услуг, формирование целой отрасли мирового хозяйства – международного рынка образовательных услуг, объем которого превышает 100 млрд долл. США, из них более 60 млрд долл. приходится на международные услуги высшего образования.

Образовательная миграция, кроме чисто экономических выгод, является источником пополнения экономики высококвалифицированными кадрами и рассматривается как первый шаг к трудовой иммиграции. Интеллектуальная миграция, в том числе образовательная, сулит большие дивиденды странам-реципиентам при условии эффективного регулирования этих передвижений и максимального использования их потенциала, но для стран-доноров – это серьезный вызов. Глобализация мировой экономики становится все интенсивнее. С одной стороны, она расширяет возможности отдельных стран относительно использования интеллектуальных ресурсов, с другой – глобальные процессы значительно заостряют конкурентную борьбу и являются реальной угрозой для стран с низкими и средними доходами.

На сегодня практически все развитые страны сталкиваются с проблемами нехватки высококвалифицированных работников или нехватки их критической массы в тех или иных секторах экономики, а некоторые из них переживают сложную демографическую ситуацию. Вследствие этого на глобальных рынках высококвалифицированного труда и образования развернулась настоящая конкурентная борьба за студентов и определенные категории специалистов, которая усилится и в дальнейшем. Создать условия для сохранения и расширенного воспроизводства высококвалифицированной рабочей силы, которая включает и образовательных мигрантов, – одна из основных задач не только образовательной, но и миграционной политики. Для максимизации позитивного эффекта образовательной миграции нужно сформировать действенный механизм регулирования, способный быстро адаптироваться к потребностям развития на национальном уровне и изменениям глобальной экономической среды.

Ключевые слова: глобализация, образовательная миграция, иностранные студенты, демографический ресурс.

L.A. Zhurakovska,
senior consultant National Institute for Strategic Studies,
7-a Pyrogova Street, Kyiv, 01030, Ukraine
E-mail: linak@ukr.net

TRENDS OF EDUCATIONAL MIGRATION IN THE CONTEXT OF ECONOMIC DEVELOPMENT GLOBALIZATION

Internationalization of productive processes, spreading of information and computer technologies lead to the unification of requirements to employees' qualification, standards of work management, as well as increasingly larger role of modern professions, for which national identity loses its former importance, and geographical boundaries no longer restrict employment.

In this context grows the importance of international educational migration as significant intellectual form of migration activity of population. In overwhelming majority of developed countries educational migration is regarded as one of means of developing human capital, needed for the development of national economies, and powerful geopolitical resource, used for spread and promotion of cultural values and technologies of the countries where foreigners receive education.

Fast moving augmentation of education migrants speeded up the development of world market of educational services, forming a specific branch of world economy – international market of educational services with the size exceeding USD 100 bln of which over USD 60 bln – international higher education services.

Apart from economic benefits educational migration is the source of supplying the economy with highly qualified personnel and is regarded as the first step to labour migration. Intellectual migration, including educational one, brings significant dividends to the recipient countries if they effectively regulate these movements and use their potential, while the donor countries meet with considerable challenges. Globalization of world economy constantly deepens. On the one side it increases opportunities of individual countries of using intellectual resources, on the other side global processes considerably sharpen competition and present real threat to the low or middle income countries.

Presently almost all of the developed countries deal with the problems of shortage in highly qualified labour or the absence of its critical mass in certain sectors of economy, and some of them have poor demographical situation. This leads to the real competitive struggle for students and specialists in particular fields on the global markets of highly qualified labour, which would only deepen with time. That is why one of the key goals of both educational and migration policies is the creation of environment for keeping and expanded reproduction of highly qualified personnel including education migrants. In order to multiply the positive effect of educational migration it is vital to form the effective regulation mechanism, capable to adapt rapidly to development needs at the domestic level and global changes of economic environment.

Key words: *globalization, educational migration, foreign students, demographic resource.*